

רבי לא שנה ר' חייא מנא ליה. בתוס' תמהו דאם כן לעולם לא ניתיב תיובתא מברייתא כו'. ובהגהות הרד"ל כתב ליישב דדוקא הכא, דלשון הברייתא הוא "ר' חייא אומר דם הנדה ודאי כו'", דנראה ר' חייא מפי עצמו קאמר, להכי אמר כן. אבל שארי ברייתות דתני ר' חייא סתמא, כולן מדברי תנאים אחרים הן.

דף סג

'איזהו רוק תפל'. כתב הרמב"ם בפ' המשנה: 'כשלא יאכל אדם דבר מבערב וישן חצי הלילה האחרון כולו כו' ויקרא אז רוק תפל כו' וישאר כן עד שתעבור שעה שלישית'. וברש"ש תמה על דבריו, דבגמרא משמע דמספיק ש'עבר עליו חצות לילה בשינה'. גם לא נזכר בגמ' שאחר שלש שעות מתבטל כוחו, רק אם 'יצא רוב דיבורו של שלש שעות'.

'מי גריסין רותח ועובר שיתן לתוכו מלח מאי משמע דהאי עובר לישנא דאקדומי'. ב'שאגת אריה' (סי' כו) הביא מחלוקת הרמב"ם (פ"א מהל' ברכות הל"ו) וה'אור זרוע' (בהגהות אשר"י פ"ק דברכות סי' י"ג) אם יכול לברך ברכת המצוות בדיעבד אחר שעשה המצוה (הש"ך הכריע כדעת הרמב"ם שאינו יכול לברך, יו"ד סי' י"ט סק"ג). וכתב השאג"א להוכיח כדברי ה'אור זרוע', שיכול לברך, מלשון הגמ' בפסחים (ו' ע"ב): 'כל המצוות מברך עליהן עובר לעשייתן'. ולמה לא נקטה הגמ' 'קודם לעשייתן', אלא להורות דבר והיפוכו: לכתחילה יברך לפני עשיית המצוה ('עובר' לישנא דאקדומי), ובדיעבד לאחר שעשה המצוה ('עובר' לשון שעבר). וברש"ש העיר שזה נסתר מסוגיין, דהכא 'עובר שיתן לתוכו מלח' הוא בדוקא קודם ולא לאחר מכן.

וב'נימוקי יוסף' [על הל' תפילין להרי"ף, סוף מסכת מנחות דף ח' ע"א ד"ה עובר] ביאר דאם היה נוקט לשון 'קודם לעשייתן' היה משמע דיכול להקדים הברכה אפילו הרבה קודם לעשיית המצוה. לכך נקט לשון 'עובר', כאיש הרץ לפני חבירו וחבירו מורו עצמו להשיגו (על פי זה מתפרש בסוגיין 'עובר שיתן לתוכו מלח' שיהא רותח כל כך, שתיכף ומיד אפשר לתת המלח לתוכו. נימוקי הגרי"ב).

'וצריך לכססם שלש פעמים בעי ר' ירמיה אמטויי ואתויי חד כו' תיקו'. בתוס' (סוכה ל"ו ע"ב ד"ה כדי), כתבו בשם ה'ערוך' שהביא ירושלמי לגבי נענוע הלולב, דצריך לנענע ג' פעמים על כל דבר ודבר. ומסתפק ר' זירא הכין חד והכין חד, או דלמא הכין והכין חד (כלומר אם הולכה והבאה נחשבים כפעם אחת או כפעמיים, כאותו ספק שמסתפק ר' ירמיה בסוגיין). וכיון דלא אפשר עבדינן לחומרא שלש פעמים לכל אחד ואחד.

ועיין בר"ן שם (י"ח ע"ב מדפי הרי"ף ד"ה אמר רבא) שהאריך לבאר השיטות בענין הנענועים.

(ע"ב) 'היתה למודה לראות מיום עשרים ליום עשרים ומשש שעות לשש שעות כו' ור' יוסי מתיר עד שש שעות וחוששת בשש שעות' דעת הראב"ד שגם ר' יהודה מודה לר' יוסי כשקבעה וסת לשעות בלבד, שאינה צריכה לחשוש לכל העונה, אלא רק לשעה שרגילה לראות. ומחלוקתם אינה אלא כשרגילה לראות בימים ושעות, כמבואר בגמ' (ספר 'בעלי הנפש', הובאו דבריו ביו"ד סי' קפ"ט ס"ג). ונחלקו בביאור דבריו: הרז"ה (בהשגות אות ז') מפרש שכיון שקבעה לשעות בלבד ולא לימים נמצא

שצריכה לחשוש בכל יום ויום מימי חייה כשתגיע השעה שרגילה לראות. אבל במאירי בסוגיין משמע דמפרש (וכן מבאר החוות דעת) שאינה צריכה לחשוש אלא לזמן הראיה האחרונה – בפעם הבאה שיגיע זמן זה תחוש רק לשעה שרגילה לראות, ולא לכל העונה (הו"ד בששבה"ל). ומכל מקום וסת זו נעקרת בפעם אחת, אף בלא בדיקה.

'היתה למודה לראות עם הנץ החמה כו' הא דרגילה לראות בתחילת יממה והא דרגילה לראות בסוף ליליא'. ובאשה הרואה בזמן הנץ החמה וספק לה אם מתחילה ראייתה קודם הנץ או אחריו, כתב הרא"ש (בס"ב) בשם הראב"ד שיש מהמירין לאסרה כל הלילה וכל היום, ויש מקילין כיון שוסתות דרבנן וכל שכן חיוב הפרישה סמוך לוסתה (עיין לקמן השיטות בענין זה) הוי ספק דרבנן ולקולא ולא חיישינן אלא לעונת היום שהיתה ודאי בנדתה (וכן פסק השו"ע בס"ק פ"ד ס"ד דאינה אסורה אלא בעונת היום שלאחריו, ולא בעונת הלילה שלפניו).

וביאר ה'חוות דעת' (בסק"ז) דעת המחמירין, על פי מה שכתב ה'פרי חדש' בהלכות שבת דהא דאסור לעשות מלאכה דרבנן בין השמשות ולא מתירין מדין ספיקא דרבנן לקולא הוא משום שיש יום חול ויום שבת לפניו והוי כחתיכת איסור מתוך שתי חתיכות דאיתחזיק איסורא ולא אמרינן בזה ספיקא דרבנן לקולא, והוא הדין בנד"ד (וכבר העירו שלא נמצא כן בדברי הפר"ת. ועיין ביו"ד סי' ק"י בקונ' 'בית הספק' לבעל החו"ד סק"כ).

ומכל מקום הט"ז (בסק"ז) נשמר מזה לכאורא וביאר סברת המקילין מטעם 'תולין הקלקלה במקולקל' (והט"ז לשטתו דדין 'תולין' אינו מדין ספיקא דרבנן לקולא, כפי שכתבתי לעיל דף ס' ע"א).

והזרתם את בני ישראל מטומאתם כו' אזהרה לבני ישראל שיפרשו מנשותיהן סמוך לוסתן. הראשונים הקשו דמאחר שקיימא לן וסתות דרבנן, ומדאורייתא לא חיישינן שראתה דם בשעת וסתה, איך יתכן שחיוב הפרישה בזמן הוסת יהיה מדאורייתא: דעת הראב"ד בספר בעלי הנפש ועוד ראשונים דהאי קרא אסמכתא בעלמא, ובאמת חיוב הפרישה הוא רק מדרבנן.

ודעת ספר התרומות ועוד ראשונים שאף שוסתות דרבנן מכל מקום חיוב הפרישה מדאורייתא. וביאר ה'נודע ביהודה' סברתם דדמי להא שאמרו (בגיטין כה ע"ב) 'שמא מת לא חיישינן, שמא ימות חיישינן'. ואף הכא – שמא ראתה בזמן הוסת לא חיישינן, שמא תראה בשעת הוסת חיישינן. ודעת הרא"ה ב'בדק הבית' דמתחילת העונה עד שעת הוסת חיוב הפרישה מדרבנן, ומשעת הוסת עד סוף העונה חיוב הפרישה מדאורייתא (מששבה"ל סי' קפ"ד ס"ב). לרוב הפוסקים הפרישה היא רק מתשמיש, אבל שאר קריבות מותר (ב"י סי' קפ"ד), אבל התרוה"ד (סי' ר"ג) אוסר כל קריבות, ותמה עליו הב"י. ובשו"ע (ס"ב) פסק להקל, וכתבו האחרונים שהמחמיר תבא עליו ברכה [מהרילב"ד].

'וכמה כו' עונה כו' אותה עונה' – דהיינו אם רגילה לראות ביום צריך לפרוש ממנה כל אותו היום מזריחת השמש עד שקיעתה. ואם רגילה לראות בלילה צריך לפרוש ממנה כל אותו הלילה משקיעת השמש עד זריחתה. ושיטת ה'אור זרוע' שצריך לפרוש גם עונה שלפני עונת הוסת, והב"י (סי' קפ"ד) כתב 'ואין טעם ושרש לדברים אלו', והביא לשון ה'אגור' שכתב 'חומרא יתירה היא'. אבל הב"ח כתב 'דאין ספק שכך היתה קבלה בידו מפי הזקנים וראוי ונכון לנהוג חומרא זו וכך שמעתי בימי חרפי שהירא דבר ה' נהג מעולם חומרא זו'. וכן נקט הש"ך להחמיר כהאו"ז [מהרילב"ד].

עוד הביא הב"י שיטת האביאסוף ש'עונה' היא לעולם י"ב שעות שוות (ונמצא שבחורף, שהלילות קצרים, צריך להשלים שיעור הי"ב שעות משני הצדדים). וכתב הב"י 'ומ"מ נראה לי שאין לחוש לכך'. והב"ח חולק על הב"י וכותב 'שרי ליה מרייהו' [מהרילב"ד].

דף סד

ראתה יום חמשה עשר לחדש זה כו' רב אמר קבעה לה וסת לדילוג ושמואל אמר עד שתשלש בדילוג. בשו"ת 'מנחת יצחק' (ח"י סי' ע"ז בשם נכדו) מבאר יסוד המחלוקת ביניהם דשמואל סובר דהראיה הקודמת היא גורמת לראיית הדילוג הבאה (כעין וסת הפלגה, שמפליגה בין ראייה לראיה חודש ויום), ולכן בעינין ד' ראיות, כשאר וסת הפלגה (כמבואר בב"ק דף ל"ז ע"ב בתוד"ה יום, דבוסת הפלגות שוות לכו"ע בעינין ד' ראיות). ודעת רב דאין הראיה הקודמת גורמת לראייה הבאה, אלא היום עצמו גורם לכך, והוי כשאר וסת החדש דלכו"ע סגי בג' ראיות (כמבואר בתוס').

[ולפי זה יהיה נפקא מינה באשה שקבעה וסת לדילוג, והגיע הזמן שאמורה לראות ולא ראתה בו, כגון י"ח בחדש: דלפי שמואל אינה צריכה לחשוש לי"ט של חדש הבא, כיון שאין כאן ראיה שתפליג ממנה. ולרב צריכה לחשוש, דיום י"ט גורם לראיה מצד עצמו].

ניסת לראשון ומת לשני ומת לשלישי לא תנשא. ביבמות (סד ע"ב) נחלקו אמוראים בטעם הדבר: ר' הונא סובר דמעייין גורם ור' אשי סובר שמזל גורם. ונפקא מינה כגון שנפל מן הדקל ומת, דבזה אין לתלות במעיינה, רק במזלה.

ובשו"ת 'אגרות משה' (אבהע"ז ח"א סי' כ"ו) דן בענין אשה שבעלה הראשון מת מזקנה, ובעלה השני מת כשנפל ב'לאמבער יארד' (מגרש למחסן עצים), דמותרת להנשא לבעל שלישי, דכיון שמת מנפילתו אין זה משום מעייין גורם, וכיון שיש לאשה זו פרנסה משל עצמה אין שייך כאן הטעם של מזל גורם (כמו שכתב ה'נודע ביהודה' קמא אבהע"ז סי' ט' שענין 'מזל גורם' היינו אם תחיה בעושר או בעניות, וכיון שדרכה של אשה להיות בבית והיא תלויה בבעלה לכן מת).

היתה למודה לראות יום ט"ו כו' שינתה ליום שמונה עשר הותרו כולן ואין אסור אלא משמונה עשר ואילך. משמע שאינה צריכה לחוש גם לעונה בינונית של שלשים יום (שהרי מי"ח של חדש זה עד י"ט של חדש הבא יש ל"א יום בחדש חסר ול"ב יום בחדש מלא). ומכאן מקשים האחרונים על שיטת רש"י בדף ט"ו ע"א (ד"ה לא שנו, כפי שביארוהו הרמב"ן והר"ן שם) הסובר שאשה שיש לה וסת קבוע צריכה לחוש גם לעונה בינונית.

וכתב הרש"י (בשו"ע הרב סי' קפ"ט קו"א סק"א) לחדש מכח זה דבאמת הא דצריכה לחוש לעונה בינונית אינו לענין לאסרה על בעלה, אלא רק להצריכה בדיקה קודם תשמיש.

ובספר 'אמרי אברהם' (סי' י) כתב ליישב באופן אחר, דדוקא כשקבעה וסת הפלגה או חיישינן גם לעונה בינונית. היות שרואים באשה זו שהפלגה גורמת לה לראות, אלא ששינתה הפלגותיה מדרך העולם, חיישינן שתחזור לראות כשאר נשים. מה שאין כן בסוגיין דמיירי בוסת החדש, כיון שקבעה לראות מחמת יום החדש שוב אין צריכה לחשוש כלל להפלגה של עונה בינונית.

מז. חרסים הבלועים ממשקין של זב, שנפלו לאויר התנור: אם הוסק התנור – נטמא, דעל ידי ההיסק יוצאין המשקין לחוץ. דעת ר' יוחנן דבין במשקין חמורים שהם אב הטומאה, דהיינו מעיינות הזב, בין במשקין קלים שאינם אב הטומאה, בעינן שיסיק התנור (כדי שיטמא), דבלא זה הוה ליה טומאה בלועה. ודעת ריש לקיש דבמשקין חמורים – אפילו לא הוסק טמא. ורק במשקין קלים בעינן שיוסק התנור (ועיין לקמן אות נא).

מח. רביעית דם מן המת מטמאה באהל. ורביעית דם תבוסה (שיצאה ממנו בחייו ובמותו, וספק אם רובא בחייו או רובא במותו) אינו מטמא אלא מדרבנן.

מט. רביעית דם מן המת שנבלעה בקרקע הבית – כלים שהיו קודם הבליעה נטמאו באהל, וכלים שבאו אחר שנבלע הדם טהורים.

נ. רביעית דם מן המת, שנבלעה בבגד – אם מתכבסת ויוצא הדם, טמאה. ואם לאו (היינו שרק על ידי צפון יכולה לצאת), טהורה (ולריש לקיש אין זה אלא בדם תבוסה, אבל בדם גמור מן המת מטמא גם בכהאי גוונא, כנ"ל אות מז).

נא. ר' פפא מפרש דמחלוקת ריש לקיש ור' יוחנן (לעיל אות מז) אינה אלא במשקין היכולים לצאת ואינו מקפיד עליהם להוציאם. אבל היכא דמקפיד, מודה ר' יוחנן דטמא. והיכא דאינו יכול להוציאם ואינו מקפיד, מודה ריש לקיש דטהור.

דף ס"ג ע"א

נב. 'רוק תפל' היינו כל שעבר עליו חצות לילה בשינה, ולא טעם מאז כלום. ולאו דוקא שישן ממש, אלא במתנמנם סגי (דקרו ליה ועני, ולא ידע לאהדורי סברא, וכי מדכרו ליה מדכר).

נג. אפילו ישן כל היום, אין זה 'רוק תפל'.

נד. השכים ושנה פרקו, היינו שיצא רוב דיבורו של ג' שעות, אין זה 'רוק תפל'.

נה. דעת ריש לקיש דצריך לערב רוק תפל עם כל אחד משאר ו' סמנים.

נו. לדעת ר' יהודה, 'מי גריסין' היינו שהרתיחום קודם שיתנו בהם מלח (ולא סגי בלעיסת פיו, כנ"ל אות לח).

נז. האי 'עובר' לישנא דאקדומי הוא כו'.

נח. אמר ר' יוחנן כל שיעורי חכמים בכתמים צריך שיעור לשיעורן: דילד או דוקן, דאיש או דאשה, מכוסין או מגולין, בימות החמה או בימות הגשמים (היינו גבי מי רגלים ששהו ג' ימים והחמיצו, לעיל אות לח).

נט. ז' סמנים הללו, אם הקדים אחד לחבירו – זה שעשה באחרונה מהני, וצריך לחזור ולהעביר את זה שהקדים שלא בזמנו.

ס. אלו הן וסתות הגוף: מפהקת; מעטשת; חוששת בפי כריסה, ובשפולי מעיה; שופעת דם טמא מתוך דם טהור; כמין צמרמורות או חזין אותה; ראשה ואבריה כבדים עליה; רותתת; גוסה (עיין רש"י ותוס' פי' כל אחד מאלו). כל שראתה כן ג' פעמים – קבעה וסת, ודיה שעתה. ופירשו תוס' דדוקא שמפהקת ומעטשת וכו' זמן ארוך כשרואה, כגון שעה או שתיים. אבל בפיהוק דחדא זימנא לא קבעה.

סא. הקובעת לה וסת לימים – גם כן דיה שעתה.

דף ס"ג ע"ב

סב. היתה למודה לראות ליום ט"ו ושנתה ליום כ' – זה וזה אסורים. שינתה ג' פעמים ליום כ' – נעקק יום ט"ו ונקבע ליום כ', שאינה קובעת או עוקרת וסת אלא בג' פעמים. והא דבעינן ג' פעמים הוא רק לר' שמעון בן גמליאל, הסובר בכל דוכתי דג' זימני הוי חזקה. וכן הא דאמרן לעיל (אות ס) דבעינן ג' פעמים – הוא כרשב"ג. אבל חכמים אומרים דלוסתות דימים סגי בפעמיים (פירשו תוס': כרבי הסובר דבתרי זימני הוי חזקה), ולוסתות הגוף (כנ"ל אות ס) סגי בפעם אחת. ובאכלה שום וראתה, בצלים וראתה, כססה פלפלין וראתה – בעינן ג' פעמים אפילו לרבי, דאינו וסת גמור. אבל לקפיצות לחודייהו אינה קובעת וסת כלל (תוס').

סג. דעת רבן גמליאל כרבי כרשב"ג, דבעינן ג' פעמים לוסתות. ומשמע בתוס' דשמואל סבירא ליה כרבי, ולא כרשב"ג.

סד. "אמר ר' יוסף לא שמייעא לי האי שמעתא. אמר ליה אביי את אמרת לה ניהלן כו'".

סה. היתה למודה לראות בתחילת הוסת (היינו וסת הגוף, כגון שמפהקת שעה ורגילה לראות מיד בתחילתו), כל הטהרות שעשתה תוך הוסת – טמאות. היתה למודה לראות בסוף הוסת, כל הטהרות שעשתה בתוכו טהורות.

סו. דעת ר' יוסי שאשה שיש לה וסת קבוע ליום ולשעה, כגון שרואה כל עשרים יום בשעה הששית, אינה צריכה לפרוש מבעלה אלא בשעה ששית בלבד, ולא לפנייה ולא לאחרייה. ודעת ר' יהודה דצריכה לפרוש גם לפנייה וגם לאחרייה כל אותה עונה.

סז. היתה רגילה לראות בסוף הלילה סמוך להנץ החמה – לר' יהודה אסורה לשמש כל הלילה, וביום מותרת (אם לא ראתה). ואם היתה רגילה לראות בתחילת היום סמוך להנץ החמה – אסורה כל היום, אבל בלילה שלפני כן מותרת. דדוקא באותה עונה גופא אסורה לשמש.

סח. 'זהורתם את בני ישראל מטומאתם' – מכאן אזהרה לישראל שיפרשו מנשותיהן סמוך לוסתן עונה (היינו באותה עונה שבה הוסת, וכן"ל), דהלכה כר' יהודה, כן פסק רבה.

דף ס"ד ע"א

סט. ניסת לראשון ומת, לשני ומת – לדעת רבי לא תנשא לשלישי, ולרשב"ג לשלישי תנשא ולרביעי לא תנשא.

ע. ראתה ט"ו לחדש זה, ט"ז לחדש שאחריו וי"ז לחדש שאחריו – לדעת רב קבעה וסת דילוג וחוששת י"ח בחדש שאחר כך וכו'. ולדעת שמואל צריכה שתשלש בדילוג, ורק כשתראה בפעם רביעית י"ח לחדש שאחריו – תקבע וסת לדילוג. ומודה רב כשהיה לה וסת קבוע לט"ו, דצריכה שתשלש בדילוג (ט"ז, י"ז, י"ח) ורק אז תקבע (ובתוס' בשם ר"ח פירשו בענין אחר).

עא. ולכולי עלמא כשראתה ג' פעמים ביום מסויים בחדש, כגון ב' לחדש, קבעה וסת לאותו יום.

עב. ולכולי עלמא אם לא ראתה ביום מסויים בחדש, אלא שדלגה בהפלגה (כגון שראתה ב' ראיות בהפלגת כ' יום ביניהן, ואחר כך הפליגה כ"א יום וכו') בעינן שתשלש בדילוג (תוס').

עג. היה וסת קבוע לט"ו ושנתה לט"ו, חוששת לשניהם. ראתה אחר כך בי"ז, נעקר ט"ז וחוששת לט"ו וי"ז. ראתה אחר כך לי"ח, תו אינה חוששת אלא לדילוג (היינו לי"ט הבא) והשאר נעקר.

עד. דילגה ט"ו, ט"ז, וסירגה יומיים וראתה י"ח, לא קבעה כלום (ולשמואל היינו כשדלגה בפעם השלישית יומיים).

עה. אין חוששין לוסת דילוג בחדא זימנא. כגון ראתה ט"ו, ט"ז, אין חוששת אלא לט"ז ולא לי"ז (תוס').

עו. לקביעת וסת או עקירת וסת קבוע בעינן ג' פעמים. אבל לחוש – חוששת אפילו בפעם אחת, ואסורה לשמש באותו יום, אפילו יפול יום החשש בימים הראויים לזיבה ולא לנידות.

עז. וסת שאינו קבוע נעקר בפעם אחת (ואפילו ראתה פעמיים, נעקר בפעם אחת).

דף ס"ד ע"ב

עח. משמע ברש"י ד'עקירה' לא מקרי אלא כשבנוסף לכך שלא ראתה בזמן הקבוע, ראתה בזמן אחר. אבל אם רק שינתה בכך שלא ראתה בזמן הקבוע, אבל לא שינתה לראות בזמן אחר, לא חשיב 'עקירה' (ערש"ש).

עט. 'אורח – בזמנו בא'.